

УДК 378.159.9

Надія БУНЯК

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ТНТУ ім. І. ПУЛЮЯ

Резюме. Вагомий вплив на показники якості професійної діяльності викладачів вищих навчальних закладів має педагогічна майстерність – комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної і педагогічної діяльності.

Представлено результати анонімного опитування студентів ТНТУ ім. І. Пулюя з метою оцінювання педагогічної майстерності викладачів. Педагогічну майстерність оцінено за чотирма блоками характеристик. Окреслено необхідність підвищення якості професійної діяльності викладачів та обґрунтовано значення цього процесу для якості вищої освіти.

Ключові слова: професійна діяльність, педагогічна діяльність, педагогічна майстерність, якість освіти.

Nadiia BUNIAK

THE ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE QUALITY OF TEACHER'S PROFESSIONAL ACTIVITIES IN TERNOPII IVAN PUL'UJ NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY

Summary. Pedagogical skills which are a set of personality traits providing a high level of self-organization of professional and educational activities significantly impact the quality indicators of teaching staff professional activities. The results of an anonymous survey of the Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University (TNTU) students aimed at assessing the pedagogical skills of the teaching staff are presented in the article. The four blocks of characteristics have been taken into account while evaluating the pedagogical skills. The need in improving the quality of academic staff professional activities has been outlined and the importance of this process for the higher education quality assurance has been grounded.

The analysis of historical and educational sources testifies that special attention is paid to the quality assessment of the teachers' professional and pedagogical activities. The scientific works devoted to the improvement of the situation in this area are analyzed.

The aim of the article is to analyze the factors influencing the quality of the teachers' professional activities in terms of the direct participants of the educational process (students of the university) and to present the author's own opinion towards the criteria for indicators assessing the internal university quality control systems of professional activities.

The survey has been carried out by using the anonymous questionnaire for TNTU students comprising all the courses and faculties. As a result of the research 7002 individual questionnaires and 112032 personal data have been analyzed.

As the result of the research the following regularities have been identified: a) teachers with a little experience of pedagogical activity (from one to five years) have obtained higher valuations than senior and more experienced teachers; b) the questions concerning the use of innovative teaching methods, ability to make students be interested in the subject, individual attention to each student have got the lowest level of assessment among the others in the questionnaire; c) the students' truthfulness in responding the questions should be noted as a correct correlation between the questionnaire questions have been detected.

Key words: professional activities, teaching activities, pedagogical (teaching) skills, education quality.

Постановка проблеми. Розквіт університетської освіти в Україні сформував такий образ професора університету: багатство наукових знань, наявність власної школи викладання, педагогічна майстерність, вільнодумство, честолоубство вченого і толерантність.

Відповідно до нової філософії вищої освіти сучасний викладач є не просто транслятором науково-культурного і професійного досвіду, або носієм незаперечної істини, яка має бути засвоєна студентом. Ще П.П. Блонський писав: «Ми не збираємося навчити студента “всьому”, але ми повинні навчити його самостійно, протягом усього майбутнього життя, коли поряд не буде ні лекторів, ні викладачів, вивчити все, що йому потрібно».

Мистецтво викладача виявляється в тому, як він організовує самостійну роботу студентів, як знаходить контакти і потрібний тон спілкування в різних педагогічних ситуаціях. Це й орієнтація на розуміння думок іншого, на сприйняття іншого погляду, а також уміння доводити свою думку, переконувати в ній аудиторію, тобто – це орієнтація на діалогічне мислення. Центральне місце також займає індивідуальність, індивідуальна свідомість, визнання права на власну думку і позицію незалежно від соціально-рольового статусу.

Як розвивається мистецтво викладача? Висока ерудиція, володіння педагогічною технологією і методами навчання забезпечують успіх педагогічної діяльності та визначаються як педагогічна майстерність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз історико-педагогічних джерел, на сучасному етапі особлива увага приділяється питанням оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів. Пошуки досконаліших шляхів вирішення цієї проблеми здійснювалися в працях В. Болотова, К. Корсака, В. Мельника, М. Поташника, Ю. Похолкова й ін. Зокрема, Н. Бордовська займалася проблемами визначення видів оцінювання; І. Зварич – обґрунтуванням та узагальненням методів оцінювання, І. Нікуліна – встановленням критеріїв оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ.

У результаті наукового пошуку було встановлено кілька підходів до вирішення проблеми оцінювання якості діяльності професорсько-викладацького складу.

За даними Соболева В.С. [2, с. 102] виділено два підходи до оцінювання якості професійно-педагогічної діяльності викладача ВНЗ. Перший – гуманістичний – підхід орієнтований на забезпечення потреби студента в об'єктивності оцінювання якості його освіти. За використання цього підходу необхідна участь студентів в оцінюванні якості викладача. Другий – технологічний – підхід спрямований на технологію оцінювання. За використання такого підходу участь студентів в оцінюванні якості викладача виключена, оскільки студенти ще не оволоділи навчальною дисципліною, а тому не мають критеріїв для її оцінювання. Викладач сам бачить якість оволодіння студентом дисципліною, або ж думка студентів для нього є непринциповою. Слід підкреслити, що спільним для обох підходів є те, що оцінювання якості освіти (процесу та результату) має здійснюватися за однозначними зрозумілими та особистісно значущими для студента, викладача та адміністратора критеріями. Тому на цьому етапі є необхідність у розробленні моделей, концепцій, принципів функціонування внутрішньовузівських систем контролю за якістю вищої професійної діяльності.

Метою статті є аналіз факторів впливу на рівень якості професійної діяльності викладачів з погляду безпосередніх учасників освітнього процесу – студентів ВНЗ, а також представлення власного бачення на критерії показників для оцінювання внутрішньовузівських систем контролю за якістю вищої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Структурні характеристики професійної діяльності викладача вищого навчального закладу вимагають розгляду даного феномену як динамічного утворення, в якому виділяються окремі одиниці – компоненти. Успіх педагогічної діяльності визначається педагогічною майстерністю. У структурі педагогічної майстерності виділено чотири блоки характеристик (за І.А. Зязюном) [3, с. 15 – 19]: професійні знання; педагогічні здібності; педагогічна техніка; гуманістична спрямованість.

Професійні знання – знання з предмета викладання і методики його викладання, вільне володіння професійно необхідним змістом і способами передавання його навчальній аудиторії.

Педагогічні здібності передбачають наявність високої працездатності й показників емоційної стабільності людини, динамічність особистості, її високорозвинений інтелектуальний потенціал, креативність (творчість), що дає змогу працювати швидко і продуктивно з інформацією будь-якої природи, а також наявність здатності до позитивного прогнозування, перцептивних (розуміння інших) здібностей і комунікативних умінь (вміння планувати і розгортати план спілкування, «мовленнєві здібності», «мовне чуття») тощо.

Педагогічна техніка (форма організації поведінки) – система добре відпрацьованих професійних навичок і вмінь: інтелектуальних, поведінкових і комунікативних, завдяки яким педагог-професіонал виконує професійну роботу швидко і чітко, максимально результативно витрачаючи мінімум часу та зусиль.

Гуманістична спрямованість (ідеали, інтереси, ціннісні орієнтації) – орієнтація людини на іншого як на суб'єкта, який має право на самовираження, свободу поведінки і самореалізацію.

Окрім того, враховуються також вимоги до особистості педагога – любов до людей і педагогічної діяльності, наявність спеціальних знань у тій галузі науки, культури і техніки, якої він навчає, високорозвинений інтелект, високий рівень моральності й загальної культури. Додаткові – комунікабельність, гарний смак та розвиненість естетичних почуттів, доброзичливий характер. До характеристики особистості викладача належать також моральні

якості. Конкретні моральні якості, що репрезентують совість, моральну волю, організованість, скромність, оптимізм, великодушність, справедливість, об'єктивність, самоконтроль, вимогливість. Високоморальні якості – тактовність, коректність, відкритість до спілкування, чесність, щирість, доброзичливість, толерантність, витримка, принциповість і стійкість.

На основі зазначених характеристик ми встановили рівні сформованості показників педагогічної майстерності як «незадовільний», «недостатній», «задовільний», «добрий» та «відмінний».

Відповідно до структури педагогічної майстерності за І.А. Зязюном [3, с. 15 – 19] було створено анкету «Викладач очима студента» (додаток 1).

У ході дослідження було проведено анонімне опитування студентів ТНТУ ім. І. Пулюя всіх курсів і всіх факультетів. У результаті проведеного дослідження було проаналізовано 7002 індивідуальні анкети та 12032 анкетних даних. Загальна кількість викладачів, чії прізвища були внесені до анкет анонімного опитування – 294 (100 %). З них: професори – 23 (7.8 %); доценти – 140 (47.6 %); старші викладачі – 73 (24.9 %); асистенти – 58 (19.7 %).

Загальні результати анкетування за блоками запитань вказані в таблиці 1.

Таблиця 1

Загальні результати анкетування за блоками запитань анкети

Table 1

Survey general results by the questions blocks in the questionnaire

Блоки запитань	Задовільний 4 – 6 балів		Добрий 7 – 9 балів		Відмінний 10 – 12 балів	
	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%
Блок I Професійні знання (ПЗн) (запитання № 1 – 4)	8	2.73	177	60.2	109	37.07
Блок II Педагогічні здібності (ПЗд) (запитання № 5 – 8)	18	6.13	189	64.28	87	29.59
Блок III Педагогічна техніка (ПТ) (запитання № 9 – 12)	13	4.43	181	61.56	100	34.01
Блок IV Гуманістична спрямованість (ГС) (запитання № 13 – 16)	9	3.07	161	54.76	124	42.17

Результати анкетування за посадами вказані в таблицях 2, 3, 4, 5.

Таблиця 2

Результати анкетування асистентів ТНТУ за блоками запитань анкети

Table 2

Survey results for the TNTU Assistant Professors by the questions blocks in the questionnaire

Блоки запитань	Задовільний 4 – 6 балів		Добрий 7 – 9 балів		Відмінний 10 – 12 балів	
	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%
Блок I Професійні знання (ПЗн) (запитання № 1 – 4)	1	1.74	33	56.89	24	41.37
Блок II Педагогічні здібності (ПЗд) (запитання № 5 – 8)	-	-	34	58.63	24	41.37
Блок III Педагогічна техніка (ПТ) (запитання № 9 – 12)	-	-	36	62.06	22	37.94
Блок IV Гуманістична спрямованість (ГС) (запитання № 13 – 16)	-	-	32	55.17	26	44.83

Таблиця 3

Результати анкетування старших викладачів ТНТУ за блоками запитань анкети

Table 3

Survey results for the TNTU Senior Lecturers by the questions blocks in the questionnaire

Блоки запитань	Задовільний 4 – 6 балів		Добрий 7 – 9 балів		Відмінний 10 – 12 балів	
	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%
Блок I Професійні знання (ПЗн) (запитання № 1 – 4)	3	4.12	42	57.53	28	38.35
Блок II Педагогічні здібності (ПЗд) (запитання № 5 – 8)	6	8.23	46	63.01	21	28.76
Блок III Педагогічна техніка (ПТ) (запитання № 9 – 12)	6	8.23	45	61.64	22	30.13
Блок IV Гуманістична спрямованість (ГС) (запитання № 13 – 16)	6	8.23	40	54.79	27	36.98

Таблиця 4

Результати анкетування доцентів ТНТУ за блоками запитань анкети

Table 4

Survey results for the TNTU Associate Professors by the questions blocks in the questionnaire

Блоки запитань	Задовільний 4 – 6 балів		Добрий 7 – 9 балів		Відмінний 10 – 12 балів	
	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%
Блок I Професійні знання (ПЗн) (запитання № 1 – 4)	4	2.86	84	60.00	52	37.14
Блок II Педагогічні здібності (ПЗд) (запитання № 5 – 8)	9	6.44	95	67.85	36	25.71
Блок III Педагогічна техніка (ПТ) (запитання № 9 – 12)	5	3.58	86	61.42	49	35.00
Блок IV Гуманістична спрямованість (ГС) (запитання № 13 – 16)	3	2.15	75	53.57	62	44.28

Таблиця 5

Результати анкетування професорів ТНТУ за блоками запитань анкети

Table 5

Survey results for the TNTU Professors by the questions blocks in the questionnaire

Блоки запитань	Задовільний 4 – 6 балів		Добрий 7 – 9 балів		Відмінний 10 – 12 балів	
	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%	Абс. к-ть	%
Блок I Професійні знання (ПЗн) (запитання № 1 – 4)	-	-	18	78.26	5	21.74
Блок II Педагогічні здібності (ПЗд) (запитання № 5 – 8)	3	13.06	14	60.86	6	26.08
Блок III Педагогічна техніка (ПТ) (запитання № 9 – 12)	2	8.71	14	60.86	7	30.43
Блок IV Гуманістична спрямованість (ГС) (запитання № 13 – 16)	-		14	60.86	9	39.14

Як бачимо із таблиць 2, 3, 4, 5 задовільний рівень сформованості показників педагогічної майстерності за перший блок запитань анкети отримали 8 осіб, з них 1(1.74 %) асистент, 3 (4.12 %) старші викладачі і 4 (2.86 %) доценти. Перші чотири запитання анкети стосувалися професійних знань. Поняття професійні знання включає в себе не лише знання, вміння, навички з конкретного предмета, який читає викладач, але й високий рівень загальної культури викладання і, головне, постійне прагнення до самовдосконалення шляхом постійного накопичення нової, сучасної інформації з предмета з використанням нових технологій. Це також прагнення знати «все з предмета», що на даний момент відомо науці, тобто це постійне і безперервне навчання.

Наступні чотири запитання анкети стосувалися педагогічних здібностей. Для якісного викладання предмета у вищому навчальному закладі потрібні, перш за все, загальні здібності. Це – педагогічна спостережливність, загальні якості мислення і мовлення. Рівень їх розвитку у викладача визначається рівнем результативності його педагогічної діяльності. Прийнято

виділяти (за Н.В. Кузьміною) [1, с. 137 – 142] такі рівні: репродуктивний – викладач, який перебуває на цьому найнижчому рівні, вчить інших так, як вчили його; адаптивний – викладач розпочинає передавати свій досвід із деякими перетвореннями, щоб зробити його доступнішим для інших; локально моделюючий – викладач володіє стратегіями навчання студентів з окремих розділів курсу, вміє формулювати педагогічну мету, передбачати результат і створити систему та послідовність включення в навчально-пізнавальну діяльність тих, хто навчається; системно-моделюючий – викладач володіє стратегіями формування потрібної системи знань, умінь і навичок студентів зі свого предмета загалом; системно-реалізуючий діяльність і поведінку – викладач володіє стратегіями перетворення свого предмета в засіб формування особистості студентів, їх потреби в самовихованні, самоосвіті та саморозвитку. Крім того, потрібна наявність гностичних, проектувальних, конструктивних та комунікативних здібностей.

Задовільний рівень сформованості показників педагогічної майстерності за другий блок запитань анкети отримали 18 осіб, з них: 6 (8.23 %) старших викладачів, 9 (6.44 %) доцентів, 3 (13.06 %) професори.

Наступні чотири запитання стосувалися педагогічної техніки. Педагогічна техніка – це вміння використовувати свої особисті дані як інструмент виховного впливу – самоволодіння своїм фізичним, психічним і емоційним станом, голосом, мімікою, жестами. Вміння за допомогою спілкування впливати на людей.

Задовільний рівень сформованості показників педагогічної майстерності за третій блок запитань анкети визначено у 13 осіб. З них – 6 (8.23 %) старших викладачів, 5 (3.58 %) доцентів і 2 (8.71 %) професори.

За останніми чотирма запитаннями можна судити про гуманістичну спрямованість викладачів.

Вона має такі різновиди: справжня педагогічна спрямованість – стійка мотивація стосовно розвитку особистості студента як професіонала засобами свого навчального предмета, зважаючи на формування потреби студента в знаннях, носієм яких є викладач; формальна педагогічна спрямованість – пов'язана лише з потребою виконувати навчальні плани і програми; хибна педагогічна спрямованість – спрямованість на самого себе, своє самовираження і свою кар'єру.

Найнижчу оцінку студентів за цей блок запитань отримало 9 викладачів. З них – 6 (8.23 %) старших викладачів, 3 (2.15 %) доценти.

В результаті проведеного дослідження виявлено такі закономірності:

- а) спостерігається наступна картина – оцінки викладачів студентами профільної кафедри є вищими, ніж оцінки студентами, що не навчаються на профільній кафедрі;
- б) закономірність, що вказана вище, стосується тих викладачів, що оцінені рівнями «добрий» і «відмінний». Викладачі, які були оцінені рівнем «задовільний» студентами непрофільної кафедри на профільній отримали ще нижчий рівень;
- в) оцінки викладачів, що мають малий стаж педагогічної діяльності – від року до п'яти є вищими, ніж оцінки старших і досвідченіших викладачів;
- г) найнижчими є оцінки з питання анкети – застосування інноваційних методів навчання, вміння зацікавити предметом та індивідуальний підхід до кожного студента;
- д) слід відзначити також правдивість студентів у відповідях, оскільки виявлений правильний кореляційний зв'язок між запитаннями анкети.

Висновки. У кожному вищому навчальному закладі потрібно запровадити внутрішньовузівську систему контролю за якістю вищої професійної діяльності.

З цією метою ми рекомендуємо систематично проводити анонімне анкетування безпосередніх учасників освітнього процесу – студентів ВНЗ, а результати його включати до показників рейтингу викладачів вищого навчального закладу.

Conclusions. In our opinion, the internal university quality control system of teachers' professional activities should be introduced in every higher educational institution.

For this purpose we recommend to carry out anonymous surveys with the use of questionnaires for direct participants of the educational process - university students systematically and to include the results in the higher educational institution teachers' ratings.

Використана література

1. Зимняя, И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов [Текст] / И.А. Зимняя. – Изд. второе, доп., испр. и перераб. – М.: Издательская корпорация «Логос», 1999. – 384 с.
2. Соболев, В.С. Концепция, модель и критерии внутривузовской системы управления качеством высшего профессионального образования [Текст] / В.С. Соболев, С.А. Степанов // Университетское образование: практика и анализ. – 2004. – № 2 (30). – С. 102 – 110.
3. Педагогічна майстерність: підручник [Текст] / І.А. Зязюн, Л.В. Крамушенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид. допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.